

УДК 378:364-78

ДО ПИТАННЯ ПРО НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРУ ПРОФІЛАКТИКИ ПРИ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Рень Л.В.

У статті запропоновано авторське бачення концептуальних засад створення Центру профілактики при вищому навчальному закладі.

Ключові слова: профілактика, здоровий спосіб життя, концепція, психоактивні речовини, Центр профілактики, моніторинг.

В статтю пропонується авторське видення концептуальних начал створення Центру профілактики при вищому навчальному закладі.

Ключевые слова: профилактика, здоровый образ жизни, концепция, психоактивные вещества, Центр профилактики, мониторинг.

The article presents the author's view of conceptual foundations of starting up a Prevention Center at a higher educational institution.

Key words: prevention, healthy life-style, conception, psychoactive substances, Prevention Center, monitoring.

Постановка проблеми. В умовах становлення та розвитку державності важливе значення має стан фізичного, психічного та соціального благополуччя молодого покоління. У Загальнодержавній програмі “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року одним із пріоритетних завдань визначено охорону здоров'я та формування здорового способу життя дітей.

Як свідчать різні дослідження, стан здоров'я дітей та молоді має тенденцію до погіршення. Так, за даними колишнього Міністерства освіти і науки, різні порушення статури мають приблизно 60% дітей шкільного віку, відхилення від норми у серцево-судинній системі – 30–40%, неврози – 30%. Причому, як показують наукові розвідки, не останнім чинником такого стану справ є аутодеструктивна поведінка дітей, проявом чого є тютюнопаління, вживання алкоголю, психоактивних речовин. За експертними оцінками, 80% наркоманів – молоді люди, у тому числі 40% з них – неповнолітні [3, с. 69]. Відповідно досить гостро постає проблема розробки та втілення конкретних заходів щодо профілактики дитячого алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління шляхом формування здорового способу життя, можливості неповнолітньої особистості робити свідомий вибір на користь гармонійного фізичного та духовного розвитку.

Проблемі адиктивної поведінки та її профілактиці серед дітей та молоді присвятили свої наукові

розвідки у галузі соціально-педагогічних знань Г.Золотова, А.Капська, Г.Майборода, Т.Мартинюк, В.Оржеховська, Н.Пихтіна та ін. Психологічні аспекти даної проблеми вивчали Ю.Клейберг, Н.Максимовська, В.Менделевич, О.Чередниченко та ін. У їхніх дослідженнях представлено понятійно-категоріальний апарат щодо адитивної поведінки, визначено чинники поширення вживання психоактивних речовин, окреслено рівні (індивідуальний, сімейний, соціальний), види (первинна, вторинна, третинна) та пріоритетні напрями профілактики (інформаційно-просвітницька робота з сім'ями, створення в освітньому закладі середовища, що перешкоджає девіантній поведінці, соціальне навчання).

На нашу думку, перспективним напрямом у сфері профілактики є залучення студентів вищих навчальних закладів до проведення профілактичної роботи у загальноосвітніх школах шляхом розробки і реалізації науково обґрунтованої системної діяльності та створення Центру профілактики на базі ВНЗ. Відтак **метою** нашої статті є обґрунтування, характеристика концептуальних положень, базових засад створення та функціонування Центру профілактики при ВНЗ.

Результати теоретичного аналізу. Вищі навчальні заклади як головні осередки підготовки майбутніх фахівців різних галузей забезпечують зміст навчально-виховного процесу з урахуванням нових підходів, назрілих викликів у суспільстві. Для

цього часто реалізуються прогресивні ідеї, зокрема на їх базі започатковуються допоміжні служби, центри, лабораторії, осередки та ін.

Поширення різних форм ризикованої поведінки, соціально небезпечних хвороб як загрозливий виклик спонукає до науково-теоретичних та практичних пошуків щодо їх запобігання. Так, важливим кроком у напрямі профілактики ризикованої поведінки має стати інтеграція ефективних ідей та апробованих практик, їх послідовне впровадження при постійному науково-методичному супроводі. Втілення такого задуму вбачаємо можливим завдяки створенню Центру профілактики при кафедрі соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

Центр профілактики, ідею створення якого ми розробляємо, передбачає організацію системної превентивної роботи, формування у студентів та учнів ВНЗ ціннісних орієнтацій на користь здорового способу життя. Невипадково для реалізації даної мети обрано студентів спеціальності “Соціальна педагогіка”, адже така діяльність для них професійно орієнтована, сприятиме постійному доповненню теоретичних знань практичними вміннями.

Для наукового обґрунтування створення Центру профілактики необхідно окреслити базові засади, що лежатимуть в основі його діяльності, що знайдуть своє вираження у концепції функціонування. Як визначено у словнику іншомовних слів, концепція – це система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, основна ідея будь-якої теорії. Метою концепції діяльності Центру профілактики є визначення науково-теоретичних засад та організаційних питань, створення і функціонування Центру профілактики.

Основними завданнями концепції є:

- створення моделі функціонування закладу профілактичного спрямування шляхом взаємодії науково-методичного потенціалу ВНЗ та громадських ініціатив;

- визначення мети та напрямів діяльності Центру профілактики;

- сприяння включеності студентів до соціально корисної діяльності, формуванню їх професійної компетентності завдяки використанню теоретичних знань у практичній діяльності;

- стимулювання викладачів до професійного зростання, розвитку професійної творчості, апробації педагогічних інновацій.

Визначаємо, що Центр профілактики – це заклад соціальної підтримки, що створюється на базі ВНЗ, і передбачає цілеспрямовану діяльність із запобігання соціально-негативним явищам у дитячо-підлітковому середовищі. Метою створення й діяльності Центру профілактики є побудова профілактичного простору в освітньо-виховній системі міста та на регіональному рівні (Чернігівська область).

Основні напрями діяльності Центру:

- виявлення актуальних соціально-педагогічних проблем щодо формування відповідального ставлення до власного здоров'я у дітей та підлітків у місті та області;

- налагодження партнерських стосунків із загальноосвітніми школами міста та області, державними

та громадськими організаціями, що діють у сфері профілактики ризикованої поведінки дітей та молоді;

- вивчення вітчизняних і зарубіжних, розробка авторських технологій первинної, вторинної профілактики із подальшим застосуванням їх у практичній діяльності.

Формами діяльності Центру профілактики є такі: постійно діюча школа тренерської майстерності; консультування (індивідуальне, групове, тематичне); творчі групи; майстер-класи; супервізії.

Організація діяльності Центру передбачає наявність творчого ядра викладачів кафедри соціальної педагогіки, які розроблятимуть науково-методичне забезпечення профілактичної роботи, залучатимуть, навчатимуть волонтерів, координуватимуть їх діяльність.

Базовою ідеєю роботи Центру профілактики є розробка та реалізація профілактичних програм, навчання тренерів із числа студентів психолого-педагогічного факультету, які проводитимуть превентивне навчання у загальноосвітніх школах. Залучення студентів I-II курсу до цієї роботи виправдане з точки зору, по-перше, необхідності пропонуваного світогляду для їхнього професійного становлення, і, по-друге, ефективності навчання за принципом “рівний – рівному”. Переваги передавання знань від однолітка до однолітка незаперечні, оскільки діти та підлітки глибше розуміють потреби свого оточення, субкультурну мову, більше довіряють одне одному, готові до розуміння й наслідування поведінки.

На думку А.Капської, соціально-педагогічна антинаркотична профілактика має базуватися на нормалізації відхилень у поведінці підлітка і стимулювання його власної активності у протидії негативним факторам мікросередовища, у якому перебуває розвиток і формування його особистості [5, с. 255]. Сутність профілактики вживання психоактивних речовин – це формування у підлітків та молоді певних знань і вмінь, які б допомогли їм захистити себе від негативних впливів оточення, не йти на ризик втягнення у наркотичну залежність, засвоїти соціальний досвід, який сприятиме їх інтеграції у суспільство як повноцінних особистостей [2, с. 403].

Слід зазначити, що профілактичні програми у контексті діяльності Центру спиратимуться на такі принципи:

1. У центрі уваги має бути зменшення відомих факторів ризику та посилення факторів захисту.

2. Вплив на фактори ризику тоді, коли вони проявляють ознаки негативного впливу.

3. Інтервенція має відбуватися до початку вживання наркотиків.

4. У центрі уваги мають бути вразливі категорії дітей.

5. Реагування одразу на ряд факторів ризику є стратегією програм [4, с. 8].

При цьому головний акцент має робитися на формування у дітей навичок відповідальної поведінки, навичок прийняття рішень у соціальних ситуаціях ризику, вибору, формуванні психологічної неучетливості до шкідливих соціальних впливів на основі розвитку критичного мислення. Відзначимо, що у напрямі превентивного навчання відповідає

окресленим завданням програма "Вибір" (автор В.Рябуха).

Важливим і необхідним етапом будь-якої діяльності є виявлення її результативності, що передбачається робити за допомогою моніторингу та оцінювання. Моніторинг – це постійний процес відстежування діяльності та співставлення її результатів із запланованими. Оцінювання – це практичний інструмент, розроблений для того, щоб поліпшити надання послуг, функціонування соціального проекту, програми, або перерозподілити ресурси на користь кращих програм [1, с. 5–6].

Під час проведення аналізу результатів варто звертати увагу на такі складові оцінювання:

1. Визначення кількісних показників зміни ставлення учнів до вживання психоактивних речовин за допомогою методики виявлення схильності до девіантної поведінки (розроблена Вологодським центром гуманітарних досліджень та консультування "Розвиток" (А.Н.Орел)).

2. Оцінка викладачами, які брали участь у розробці науково-методичного забезпечення профілактичної роботи, здобутків та недоліків програм.

3. Самооцінка студентів власної роботи у взаємодії з учнями.

4. Оцінювання діяльності Центру профілактики зовнішніми оцінювачами, зокрема батьками,

класними керівниками, соціальними педагогами загальноосвітніх шкіл, у яких проводилася програма.

5. Неформальне оцінювання, яке роблять для себе учасники, на яких спрямована програма.

Висновки. Самим життям вже достеменно доведено, що найкращим методом боротьби з проблемою є запобігання її виникненню. Саме таким постулатом ми керувалися, обґрунтовуючи ідею створення Центру профілактичної роботи при ВНЗ. Вважаємо, що цілеспрямована і продуктивна робота Центру профілактики буде сприяти підвищенню ефективності навчально-методичної і виховної роботи ВНЗ, повноцінному особистісному та професійному становленню студентів. Крім того, діяльність Центру профілактики зробить внесок у створення у загальноосвітніх закладах середовища, що перешкоджає девіантній поведінці, забезпечуватиме формування в учнів відповідального ставлення до власного здоров'я. Звернемо увагу, що профілактична робота має розпочинатися не у підлітковому віці, якому притаманні прояви бунтарства, реакції опозиції, а у більш ранньому віці. Відповідно профілактичним впливом Центру планується охопити всі ланки ВНЗ – початкову, середню та старшу. Це, у свою чергу, потребує серйозного підходу до розробки науково-методичного забезпечення з урахуванням вікових особливостей дітей, у чому ми і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Література

1. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.
2. Методи та технології роботи соціального педагога : навч. посіб. / авт.-уклад. : С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. – К. : Видавничий дім "Слово", 2011. – 496 с.
3. Молодь за здоровий спосіб життя : щоріч. доп. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 року) / редкол. : Н. Ф. Романова та ін. – К. : СПД Крячун Ю.В., 2010. – 156 с.
4. Рябуха В. Вибір: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДу та злочинності серед підлітків / В. Рябуха. – Чернігів : РВК "Деснянська правда", 2011. – 120 с.
5. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / А. Й. Капська, М. М. Барактян, О. В. Безпалько та ін. ; за заг. ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2007. – 372 с.